

Međunarodni odnosi i jugoslovenska kriza

Američka strategija i „novi svetski poredak“

Pukovnik u penziji dr *TODOR MIRKOVIĆ*

U članku se razmatra nacionalna i vojna strategija SAD, jedine preostale svetske supersile, koja na sadašnjem stepenu odnosa snaga u svetu utiče na sve značajnije međunarodne događaje. Autor objašnjava prilagođavanje tih strategija konceptu „novog svetskog poretka“, položaj oružanih snaga SAD u izmenjenim međunarodnim uslovima i njihova predviđena smanjenja. Osim toga, razmatra i značaj iskustva iz rata u Persijskom zalivu za koncipiranje i usvajanje novih doktrinarnih koncepata, na primer „vazdušno-kopnene operacije“.

Autor ukazuje i na orijentaciju SAD da svoje političke interese i stratejske ciljeve ostvaruje s povećanim osloncem na savezništvo i saradnju s organizacijama iz sistema međunarodne kolektivne bezbednosti i Savet bezbednosti UN, KEBS, NATO itd., kao i na centre mogućeg suprotstavljanja američkom konceptu „novog svetskog poretka“ i dominaciji SAD u svetu.

Uvod

Raspadom Varšavskog ugovora i dezintegracijom Sovjetskog Saveza prestao je da postoji bipolarni svetski poredak. Neki autori i vojni analitičari smatraju da je bipolarni zamenjen unipolarnim svetskim poretkom, dok drugi tvrde da je, posle promena na međunarodnoj vojno-političkoj sceni, u periodu 1989–1990, svet ušao u prelaznu fazu od bipolarnosti ka multipolarnosti.

U svetu sada postoji samo jedna zemlja sa svim parametrima supersile, sposobna za ispoljavanje snažnog uticaja na međunarodne odnose. To su Sjedinjene Američke Države, sa svojom ekonomskom, političkom i vojnom, ali i informativno-propagandnom i drugom moći.¹

¹ Poznati politikolog i publicista Zbignjev Bžežinski, glavni savetnik za nacionalnu bezbednost u administraciji predsednika Kartera, kaže da najjači uticaj na međunarodne odnose ispoljava ona sila koja je superiorna u četiri glavna područja moći: političkom, ekonomskom, vojnom i informativnom, dok general Loh tome dodaje i tehnološki činilac. (Videti: Zbigniew Brzezinski, *Selective Global Commitment*, „Foreign Affairs“, Fall 1991, pp. 1–20., i John M. Loch, *Advocating Mission Needs in Tomorrow's World*, „Airpower Journal“, No. 1/92., pp. 4–12).

Rusija i dalje održava globalnu ravnotežu u odnosu vojnih snaga sa SAD, ali je ona realna samo u nuklearnoj sferi. Naime, Rusija više nije u stanju da obezbedi svoje vojno prisustvo daleko izvan vlastitih granica, što je neophodno za uticaj na regionalna i šira međunarodna kretanja, niti ima vojne saveznike. Kina je i dalje samo regionalna vojna sila, s realnim izgledima da u relativno kratkom periodu postane mnogo više od toga, ne samo na vojnom već i na ekonomskom i političkom polju. Japan se snažno učvrstio na drugom mestu po ekonomskoj moći u svetu. Sistematski jača svoju vojnu moć, ali mu ipak nedostaje nuklearni činilac i sposobnost „projektovanja“ snaga daleko izvan vlastitih granica. Jedino će asocijacija evropskih država, ukoliko postigne potrebnu homogenost, po ekonomskoj moći, a možda i po snazi političkog uticaja, biti jednaka Sjedinjenim Američkim Državama. Međutim, biće potrebno izvesno vreme da se Evropska zajednica (unija) konstituiše kao realna zajednica država, sposobna da se ravnopravno nosi sa SAD na međunarodnom ekonomskom polju i njihovim političkim uticajem u svetu. Tako će do nastanka i jasnog definisanja (i afirmisanja) regionalnih sila (Japan u Pacifiku, Kina na Dalekom istoku, Rusija na istoku Evrope i centralne Azije, Evropska zajednica – ili samo Nemačka – u Zapadnoj Evropi), što ne mora da bude daleka budućnost, SAD ostati jedina i gotovo neprikosnovena supersila, sposobna da snažno utiče na međunarodne odnose, neposredno ili posredstvom međunarodnih organizacija i s osloncem na vojnu moć i savezništvo u svetu.

Administracija predsednika Buša, koja smatra da je odlučujuće doprinela pobedi u tzv. hladnom ratu i porazu komunizma kao ideologije i prakse, s osećanjem apsolutne superiornosti u nadmetanjima na međunarodnoj vojno-političkoj sceni, formulisala je i usvojila strategiju SAD za izmenjene međunarodne uslove, s naglašavanjem tzv. regionalnih aspekata. U tu strategiju ugradila je težnju za ostvarivanjem vodeće uloge SAD u formiranju „novog svetskog poretka“. Neizvesno je da li će novi predsednik SAD, Bil Klinton, i njegova administracija preuzeti Bušov koncept izgradnje „novog svetskog poretka“, ali malo je verovatno da će se odreći ambicija prethodnih američkih administracija o liderskoj ulozi SAD u svetu. Još je manje verovatno da će nova administracija značajnije i prebrzo menjati osnovna načela nacionalne i vojne strategije Sjedinjenih Američkih Država.

NACIONALNA I VOJNA STRATEGIJA SAD

U političkoj i vojnoj literaturi SAD gotovo redovno se govori o dve (ili o dva nivoa) strategije SAD: nacionalnoj i nacionalnoj vojnoj strategiji. General Dž. Loh govori i o trećem nivou američke strategije

– vojišnoj ili regionalnoj, u kojoj se spajaju ciljevi i sredstva nacionalne i vojne strategije SAD kao globalne sile. Gotovo svaka zemlja ima svoju nacionalnu i vojnu strategiju, s tim što se nacionalna često naziva nacionalnom politikom ili obuhvata samo spoljnu politiku zemlje, dok je druga kod svih samo vojna strategija. U SAD, međutim, ta podjela i njeno gradiranje veoma su jasni, kao što su jasno utvrđeni i ciljevi i sredstva svake od njih. Regionalna ili vojna strategija karakteristična je za SAD kao globalnu silu. Njome se utvrđuju ciljevi prema pojedinim delovima sveta i određuju sredstva kojima se oni ostvaruju.² General Loh smatra da je u odnosima između nacionalne, nacionalne vojne i vojišne strategije važno to da je svaka niža sadržana i proizilazi iz više, i da se promene u svakoj višoj neposredno odražavaju i uslovljavaju promene u nižoj strategiji. Tako je vojna strategija, u suštini, deo nacionalne strategije SAD, dok regionalna strategija proizilazi iz jedne i iz druge.

Ciljevi i sredstva nacionalne strategije

General Loh naglašava da su u nacionalnoj strategiji, njenoj teoriji i praksi, integrisani nacionalni ciljevi, politika i nacionalni resursi (sredstva). Osnovni cilj nacionalne strategije jeste zaštita nacionalnih interesa, koji se obično definišu kao vitalni, kritični i ozbiljni. Međutim, „nacionalni interesi“ se različito tumače, naročito „vitalni“, tj. šta sve obuhvataju, čime i kako se obezbeđuju (štite). Dok Dž. Šloser tvrdi da se „vitalni interesi tiču neposredne zaštite domovine“, poznati vojni teoretičar i strateg Bernard Brodi, definiše ih kao one za čije su ugrožavanje SAD spremne da preduzmu određenu vojnu akciju. Oni se, prema Brodiju, odnose prvenstveno na zaštitu nacionalne bezbednosti, „ali SAD – kao globalna sila, mogu smatrati da pretnju njihovoj nacionalnoj bezbednosti predstavlja i nešto što je u vremenu, prostoru, pa čak i u koncepciji daleko od neposrednog ugrožavanja vlastite teritorije“.³ Verovatno je iz tako široko definisanog pojma vitalnih interesa proizišla i izjava predsednika Buša, da sukobi u bivšoj Jugoslaviji ugrožavaju nacionalnu bezbednost Sjedinjenih Američkih Država. Robert B. Adolf, na primer, postavlja pitanje „šta su zaista vitalni strateški interesi SAD kada su u pitanju događaji u svetu?“ U traženju odgovora na to pitanje Dž. Šloser navodi da nafta iz zone Persijskog zaliva ima veliki značaj za funkcionisanje američke privrede, čime pravda vojno angažovanje SAD u podršci Kuvajtu i sprečavanju iračke ekspanzije. Međutim, američka nacionalna strategija taj pojam znatno proširuje, pa su on i njegova zaštita suštinski „ugrađeni u

² John M. Loch, *Advocating Mission Needs in Tomorrow's World*, „Airpower Journal“, No. 1/91., pp. 4–13.

³ J. Schlosser, *The Limits of Power*, „Military Review“, Jan. 1992. pp. 17–29.

američku politiku kulture i idealizma“, što je – kako navodi Sarkesien – proizvelo američki „misionarski duh“ i shvatanje da je američkom narodu i sistemu SAD predodređeno da bude „svetlo“ drugim narodima i da „stavljaju dodatni teg na njihovo poimanje demokratske sudbine“. ⁴ Na pitanje šta su zaista američki nacionalni interesi nadovezuje se i pitanje gde i kako oni mogu biti ugroženi. U komentaru časopisa „Military Review“ navodi se, na primer, da pretnja američkim nacionalnim interesima može da iskrсне u bilo kojem delu sveta, a oblici njenog ispoljavanja su terorizam, unutrašnje pobune, međudržavni sukobi i trgovina narkoticima s političkim posledicama. ⁵

Sredstva kojima se ostvaruju ciljevi nacionalne strategije i štite vitalni i drugi nacionalni interesi obuhvataju gotovo sve važne nacionalne resurse – političke, ekonomske, tehničke, informativno-propagandne i vojne. Način upotrebe tih sredstava zavisi od konkretne situacije, počev od preduzimanja diplomatskih i političko-propagandnih akcija do vojnih operacija. Akcije (operacije) koje se preduzimaju na osnovu smernica nacionalne strategije, a radi „zaštite nacionalnih interesa“ SAD, „međuagencijskog“ su karaktera, tj. preduzimaju se snagama i sredstvima većeg broja organa Vlade SAD: Ministarstva inostranih poslova, Centralne obaveštajne agencije, Sekretarijata za odbranu itd. One čine, s obzirom na vreme, cilj i uslove u kojima se preduzimaju i način izvođenja, kako se navodi u vojnoj i političkoj literaturi SAD, „mirnodopsko angažovanje“, angažovanje „u odsustvu rata“ i vojno ili „ratno angažovanje“. ⁶ U svim tim fazama ili stepenima angažovanja koriste se i oružane snage: u miru putem razvoja vojne saradnje i pružanja vojne pomoći, u stanju „neprijateljstva bez upotrebe oružane sile/rata“ pomoću pretnji, zastrašivanja i demonstracije sile, a u ratu izvođenjem vojnih operacija. Na taj način, kako naglašava E. Terman, ostvaruje se „kontinuitet“ vojnih akcija ili operacija uporedo s akcijama drugih agencija Vlade SAD. U svakoj od te tri faze, ili strategijske situacije, teži se ostvarivanju nacionalnih strategijskih ciljeva: promovisanju, odvracanju od rata i pobjedi u ratu.

Vojna strategija – deo nacionalne strategije

Vojna strategija, kako naglašavaju Dž. Šloser i general Loh, deo je nacionalne strategije. Ona formuliše smernice za upotrebu oružanih snaga radi ostvarivanja ciljeva nacionalne politike i strategije putem

⁴ Robert B. Adolph, *Strategic Rational for S. O. F.*, „Military Review“, No. 4/92, pp. 34–46.

⁵ *Comments*, „Military Review“, No. 4/92, pp. 1.

⁶ U ovoj fazi ili strategijskoj situaciji, prema E. Termanu, SAD usmeravaju svoje aktivnosti na odvracanje od rata, ali pod uslovima koji odgovaraju njima i njihovim saveznicima. Može se, ipak, ukazati potreba „za ubeđivanjem“ protivnika i pomoću vojnih udara, poput onih u Libiji 1986 (V. Edward, E. Thurman, *Shaping an Army for Peace, Crisis and War*, „Military Review“, No 4/92, pp. 27–35).

upotrebe oružane sile ili pretnje silom. Glavna je determinanta za sve operacije koje preduzimaju oružane snage SAD, samostalno ili sa snagama prijateljskih ili savezničkih država.

Tokom „hladnog rata“ sve do 1989–1990, u koncipiranju upotrebe oružanih snaga vojna strategija SAD bila je orijentisana prvenstveno prema Sovjetskom Savezu i Varšavskom ugovoru, tj. pariranju vojnoj moći SSSR-a i njegovih saveznika. Osim toga, bila je usmerena i prema zemljama „trećeg sveta“, ali kao pomoćnim pravcima. Takava orijentacija vojne strategije SAD proizilazila je iz ciljeva nacionalne strategije, formulisanih kao sprečavanje širenja sovjetskog uticaja u svetu i, u krajnjem, poraz SSSR-a kao političke i vojne sile, te očuvanje stečenih i osvajanja novih pozicija SAD u svetu. U takvoj opštoj orijentaciji nacionalne i vojne strategije oružanim snagama SAD postavljeni su sledeći zadaci: sposobnost da prime napade višeešeloniranih snaga SSSR-a i VU, da uzvrate udarima i poraze napadača i da efikasno reaguju na događaje u području „trećeg sveta“ koji ugrožavaju američke vitalne interese. Za obavljanje tih zadataka oružane snage SAD bile su raspoređene delom na isturenim položajima, gde su formirale lanac vojnih baza ispred socijalističkih država Evrope i Azije, a glavina je bila na vlastitoj teritoriji. Za angažovanje tih snaga u vojnim operacijama razvijane su strategijske i doktrinarne koncepcije, kao: elastični odgovor, isturena odbrana, specijalni rat, niski intenzitet, vazdušno-kopnena bitka i druge.

Promene koje su nastale na međunarodnoj vojno-političkoj sceni 1989. i 1990. godine značajno su uticale na promene u američkoj strategiji (nacionalna i vojna), na njenu orijentaciju, na zahteve koje postavlja oružanim snagama SAD i načine njihovog ostvarivanja.⁷ Orijentacija prema SSSR-u (tzv. sovjetska orijentacija) zamenjena je „globalnom orijentacijom“, elastični odgovor na sovjetske akcije – odgovorom na regionalne krize itd. Preorijentacija američke strategije prikazana je na šemi 1:

Šema 1

Do 1989/90.	Od 1991.
Sovjetska orijentacija Elastični odgovor na sovjetske vojne akcije Istureno baziranje Isturena odbrana	Globalna orijentacija Odgovor na regionalne krize Projektovanje vojne sile Brzo reagovanje

⁷ V. John W. Fos, *Building the United States Army for the Twenty-first Century*, „Rusi Journal“, Winter 1991, pp. 13–17.

„Globalna orijentacija“ podrazumeva da se interesi (vitalni i drugi) američke politike i nacionalne strategije ne završavaju na granici s Istočnim blokom, već se proširuju daleko iza te bivše granice. Pošto američki nacionalni interesi na svim tim (planetarnim) prostorima mogu biti ugroženi, to se od oružanih snaga zahteva sposobnost brzog i efikasnog reagovanja radi njihove zaštite.

„Odgovor na regionalne krize“ osnovno je usmerenje mogućeg angažovanja oružanih snaga SAD u novim međunarodnim uslovima. Predsednik Buš je, u stvari, još 2. avgusta 1990, u govoru na seminaru u Institutu Aspen, proklamovao „novu američku regionalnu vojnu strategiju“ (New American Regional Defense Strategy), kojom je preusmerena pažnja oružanih snaga sa „jučerašnje opšte sovjetske pretnje na buduće regionalne izazove i šanse“. To je oružanim snagama SAD, osim obezbeđenja efikasnog nuklearnog deterenta, odredilo i sledeće osnovne zadatke: očuvanje i proširenje postojeće „strategijske dubine“ putem isturenog baziranja i projektovanja sile; brzo i efikasno reagovanje na regionalne krize, posebno u regionima od vitalnog američkog interesa, i brzo ojačanje američke vojne sile radi efikasnog odgovora na eventualne nove pretnje ugrožavanja nacionalne bezbednosti SAD. Od oružanih snaga SAD zahteva se da u ostvarivanju navedenih zadataka, naročito očuvanja i proširenja postojeće strategijske dubine (prisustva i uticaja SAD) i reagovanja na regionalne krize, uspostavljaju i održavaju neposredne veze i saradnju s oružanim snagama prijateljskih i savezničkih država, zadržavajući vodeću (ruko-vodeću, komandnu) ulogu u vojnim savezima.

PROMENE U JAČINI I STRUKTURI ORUŽANIH SNAGA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Nove strategijske smernice i predefinisani zadaci uslovili su promene u jačini, organizaciji i grupisanju oružanih snaga SAD. Shodno tome, planeri Pentagona su razradili planove i programe razvoja oružanih snaga SAD do 1995. godine, koji su u fazi realizacije. Njihove osnovne karakteristike su: smanjenje ljudstva za 20 odsto, reorganizovanje glavnih i pomoćnih komandi i ustanova i povlačenje dela snaga sa stranih teritorija. Uporedo s tim, nastaviće se proces tehničke modernizacije svih vidova oružanih snaga i njihovo dalje osposobljavanje za brzo reagovanje na situacije (regionalne krize) koje iskršavaju u raznim delovima sveta.

Planovi smanjenja oružanih snaga

Prema ranije usvojenim planovima, u periodu 1990–1995. godina, aktivni deo oružanih snaga SAD treba da bude smanjen za 420.000 ljudi ili, prosečno, za 20 odsto u odnosu na snage 1990. godine (šema 2).

Šema 2: Predviđeno smanjenje oružanih snaga SAD u periodu 1990–1995. godine

STRUKTURA SNAGA SAD	STANJE KRAJEM FISKALNE GODINE			UKUPNO SMANJENJE	SMANJENJE U PROCEN- TIMA
	1990.	1991.	1995.		
AKTIVNA KOMPONENTA					
KoV	705.000	702.000	536.000	215.000	29
RV	539.000	509.000	437.000	102.000	19
RM	583.000	570.000	510.000	73.000	13
MOR. PEŠADIJA	197.000	194.000	171.000	26.000	13
S V E G A:	2.070.000	1.975.000	1.653.000	417.000	20
REZERVNE SNAGE*	1.128.000	1.176.000	906.000	222.000	20
CIVILNA LICA U OS	1.073.000	1.052.000	940.000	133.000	13
U K U P N O:	4.271.000	4.203.000	3.499.000	772.000	18

Izvor: „Armed Forces Journal International“, March 1991, p. 20.

Planirana smanjenja već se ostvaruju, pa je aktivnu komponentu (stajaća armija) krajem septembra 1992. činilo 1.865.000 ljudi. Novoi-zabrani predsednik SAD, Bil Klinton, najavio je da će od Kongresa zatražiti nova smanjenja snaga SAD. Prema tim najavama, aktivni deo snaga do kraja 1995. godine smanjio bi se na oko 1.400.000, umesto planiranog nivoa od 1.653.000 ljudi. Shodno tome, dodatno bi se smanjile rezervne snage i broj civilnih lica u oružanim snagama.

Povlačenje dela oružanih snaga sa stranih teritorija

Uporedo sa planiranim smanjenjem oružanih snaga SAD u celini predviđeno je smanjenje vojnih snaga SAD u Evropi i na Dalekom istoku. Na primer, snage SAD u Evropi (oko 320.000 ljudi u 1990. godini) do kraja 1995. godine trebalo bi da se smanje na oko 150.000 ljudi, i taj proces je već u toku. Krajem 1992. godine SAD imale su u Evropi oko 200.000 vojnika, ne računajući oko 25.000 ljudi na brodovima 6. flote. Povlačenjem dela snaga iz Evrope smanjuje se i broj jedinica. Tako su, na primer, snage KoV SAD u SR Nemačkoj, koje su činila dva korpusa sa četiri divizije, smanjene na jedan korpus i dve divizije. Sedmi korpus, sa 3. okd i 8. md, povučen je u SAD i deaktiviran, dok je u Evropi (SR Nemačka) zadržan 5. AK sa 2. okd

* Rezerva i Nacionalna garda, organizovane u jedinice s obučanim ljudstvom i opremom do potpunog formacijskog sastava.

i 5. md. Međutim, zapaža se da snage SAD na jugu Evrope (na južноеvropskom vojištu NATO) nisu smanjivane. Novoizabrani predsednik SAD, Bil Klinton, najavio je i mogućnost da smanjenja snaga SAD na stranim teritorijama budu veća od planiranih. Prema tim najavama, broj njihovih vojnika u Evropi mogao bi se svesti do kraja 1995. godine na oko 100.000, pa možda čak i na 75.000 ljudi što će zavisiti od razvoja vojno-političke situacije u Evropi, ali i od američko-evropskih odnosa i odnosa u NATO-u.

Pregrupisavanje i reorganizovanje oružanih snaga

Povlačenje dela snaga SAD iz Evrope i sa Dalekog istoka sadrži elemente pregrupisavanja i prilagođavanja njihovog rasporeda novim međunarodnim uslovima i stratezijskim koncepcijama. Uporedo s tim, sprovodi se reorganizacija komandi i jedinica (rasformiranje, preformiranje, formiranje novih), naročito KoV i RV. Do 1991. godine KoV imala je 18 aktivnih i 10 rezervnih divizija. Sve divizije aktivnog dela KoV bile su u sastavu pet armijskih korpusa, od kojih su dva bila u Evropi, jedan na Dalekom istoku i dva na teritoriji SAD. Od dva korpusa u SAD, jedan (3. AK) sa šest divizija bio je namenjen prvenstveno za ojačanje snaga NATO-a u Evropi, a jedan (18. VDK) sa pet divizija za angažovanje u lokalnim sukobima i regionalnim ratovima. Prema već usvojenim planovima, posle 1995. godine kopnena vojska će raspolagati sa 12 aktivnih i osam rezervnih divizija. Šest aktivnih divizija i jedan armijski korpus biće (ili su već) deaktivirani, dok će dve rezervne divizije ostati samo s kadrovskim jezgrom. Sve aktivne divizije potpadaće pod četiri komande korpusa. Dve divizije jednog od njih (5. AK) biće u Evropi, dve divizije (jedna u Južnoj Koreji i jedna na Havajima) drugog (8. AK) u zoni Pacifika (do 1991. godine 8. AK raspolagao je sa tri divizije), dok će ostala dva korpusa (3. AK i 18. VDK), reorganizovana i s novim zadacima, ostati u SAD. Snage 3. AK, umesto šest, imaće tri divizije, namenjene prvenstveno za ojačanje snaga KoV u Evropi (alternativno na Dalekom istoku), dok snage 18. VDK neće biti smanjivane. One će, šta više, biti ojačane pridavanjem ili čvršćim vezivanjem uz njegovu komandu raznih komponenata namenjenih za specijalna dejstva, kao specijalne snage KoV, rendžerski bataljoni, jedinice za propagandna dejstva, za civilne poslove i drugo. Osamnaesti vazdušnodesantni korpus, sa svim organskim (82. vdd i 101. vpokd) i pridatim jedinicama (dve „lake“ i jedna „teška“ divizija), dobio je novu ulogu – „stratezijskih snaga za odgovor na krize“ (Strategic Crisis Response Force). Pripreme za tu novu ulogu komanda korpusa preduzima i sprovodi u neposrednoj koordinaciji s drugim odgovarajućim komandama KoV i ostalih vidova oružanih

snaga SAD.⁸ Da bi se obezbedilo reagovanje na regionalne krize predviđa se, u okviru KoV, formiranje posebnih jedinica za tzv. početno angažovanje u „kontidžensi“ (slučajne, nepredviđene) operacijama. Takve jedinice će, verovatno, biti brigadnog i nižeg sastava.⁹

Velike promene nastaju i u okviru RV SAD. Tokom 1991. i 1992. godine sve glavne i velike pomoćne komande su reorganizovane ili rasformirane, a umesto njih su formirane nove, s novim ulogama i zadacima. Tako, umesto ranijih osam, RV sada ima pet takvih komandi. Najveće organizacijske i druge promene nastale su u okviru strategijske, taktičke i transportne avijacije. One su preduzete i obavljene prema konceptu usvojenom za RV: „Globalni doseg, globalna sila“ (Global Reach, Global Power), koja simbolizuje „globalne domete“ kao ciljeve globalne politike i strategije koje treba dosegnuti (dostići, ostvariti) i putem isto tako „globalne sile“.¹⁰

NOVINE U DOKTRINARNIM KONCEPTIMA

Uporedo s formulisanjem i usvajanjem nove vojne strategije, pregrupisavanjem snaga i reorganizacijom jedinica nastaju promene i u doktrinarnim pogledima, odnosno u pogledima na način upotrebe oružanih snaga SAD radi ostvarivanja željenih strategijskih ciljeva. Te promene u pogledima i načelima upotrebe oružanih snaga SAD, koje se ostvaruju kroz stalan evolutivni proces, nastaju pod uticajem promene vrste i karaktera „pretnje“, strategijskih ciljeva i razvoja vojne tehnologije. One se ozvaničavaju u borbenim pravilima, uputstvima i drugim osnovnim dokumentima kojima se utvrđuju načela borbene upotrebe vidova i rodova oružanih snaga Sjedinjenih Američkih Država.

U avgustu 1991. izdata je *Strategija nacionalne bezbednosti* kao osnovni dokument za izgradnju nove nacionalne, ali i vojne strategije. U njemu su naznačeni osnovni pravci mogućeg vojnog angažovanja SAD u novim međunarodnim uslovima, kao i osnovna načela na kojima treba da se zasniva buduća upotreba oružanih snaga SAD. Odmah posle toga izdat je priručnik o zajedničkim dejstvima vidova oružanih snaga, pod oznakom Publ. No. 1 i nazivom *Združeno ratovanje američkih oružanih snaga* kao i priručnik KoV i RV *Vazdušno-kopnene operacije – koncept za prilagođavanje vazdušno-kopnene bitke za devedesete godine i kasnije*. Krajem 1991, KoV SAD otpočela je rad na pripremama izdavanja novog borbenog pravila *Operacije*, koje ima

⁸ Videti: Gary E. Luck, *The XVIII Airborne Corps*, „Military Review“ No 4/92, pp. 2-13.

⁹ Thomas Rozman, *Initial Deployment Brigades*, „Military Review“ No 2/92, pp. 73-80.

¹⁰ *Quo vadis, USAF*, „Military Technology“, No 9/92, pp. 92-98.

ustaljenu oznaku FM 100-5. Predviđeno je da se to borbeno pravilo, na kojem se intenzivno radi na svim nivoima operativnog i strategijskog komandovanja KoV i u saradnji s odgovarajućim komandama drugih vidova oružanih snaga SAD, posebno s Komandom taktičke avijacije RV, izda krajem 1992. godine. I ostali vidovi oružanih snaga SAD rade na izdavanju novih borbenih pravila i uputstava vidovskog i rodovskog karaktera kako bi se postavke u njima uskladile s novim strategijskim usmerenjima i tehnološkim dostignućima. U novim borbenim pravilima i upustvima KoV i RV poseban značaj se pridaje konceptu „vazdušno-kopnene operacije“. Mada nije sasvim nov (predstavlja dalji razvoj koncepta „vazdušno-kopnene bitke“ i njegove kasnije varijante „vazdušno-kopnene bitke budućnosti“), na njega ipak treba obratiti pažnju jer se značajnije menjaju neka ranija gledišta u američkoj vojnoj teoriji i ratnoj doktrini.

FM 100-5 i „vazdušno-kopnena bitka“

Doktrinarni koncept KoV (i RV) SAD „vazdušno-kopnena bitka“ razvijen je krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina. Ozvaničen je u borbenim pravilima i uputstvima KoV i RV, pre svega u osnovnom borbenom pravilu KoV FM 100-5 iz 1982. godine. U njemu je, prvi put posle Drugog svetskog rata, u ratnu veštinu SAD unet i operativni nivo rata, kao spona između strategije i taktike. Mada je u konceptu „vazdušno-kopnene bitke“ naglašen značaj vatrene moći s osloncem na sredstva velikog dometa, preciznost i udarne moći, zbog čega se često poistovećuje s konceptom udara u dubinu, težište je, ipak, na „ljudskoj dimenziji rata“. U borbenom pravilu FM 100-5, iz 1982. godine, u kojem je ozvaničen koncept „vazdušno-kopnene bitke“, posebno je naglašen značaj manevra i efikasnost brzine, iznenađenja i odvažnosti, a te aktivnosti na bojištu ostvaruju pretežno oklopno-meh-nizovane jedinice KoV, koje i dalje imaju brojno ljudstvo. Verzija tog borbenog pravila iz 1986. godine, prema generalu Salivanu, „uzdržanija je u propagiranju manevra i njegove uloge nad vatrom“, pa je, daljom evolucijom američke ratne doktrine, krajem osamdesetih godina ozvaničena nova varijanta koncepta „vazdušno-kopnene bitke“ – „vazdušno-kopnena bitka budućnosti“ (Airland battle – Future), u kojem se povećava uloga tehničkog činioca na budućem bojištu, s naznakom „da će se bitke u dvadesetprvom veku voditi sa manje vojnika opremljenih oružjima visokih tehnologija“.¹¹

¹¹ Gen. Gordon R. Sullivan, *Doctrine, A Guide to the Future*, „Military Review“, No 2/92, pp. 6-7.

„Vazdušno-kopnene operacije“

Koncept „vazdušno-kopnene operacije“ oslonjen je na prethodne koncepte, ali s naglašenijim značajem tehničkog činioca u ratu. General Fos, u vezi s tim, kaže da prema konceptu vazdušno-kopnene operacije treba koristiti resurse umesto snaga. On zahteva da se pravovremeno locira neprijatelj, napadne sredstvima velikog dometa i stvore uslovi za odlučujuću bitku (na kopnu), koja se ne bi preduzimala pre stvaranja povoljnih uslova.¹² Koncept „vazdušno-kopnene operacije“ usvojen je posle rata u Persijskom zalivu, a zasnovan je, pretežno, na iskustvima iz tog rata, u kojem su testirana (i praktično potvrđena) dostignuća vojne tehnologije. U njemu se podrazumevaju još neposrednija saradnja i koordinacija dejstava svih rodova, posebno KoV i RV, i masovna dejstva iz vazdušnog prostora, sa mora i kopna radi neutralisanja otpora protivnika i stvaranja povoljnih uslova za preduzimanje operacija na kopnu, „u kojima se od početka preuzima inicijativa i bitke usmeravaju prema vlastitom nahodaenju“.¹³

Posle koncipiranja i primene koncepta „vazdušno-kopnene operacije“, „sukob niskog intenziteta“, kao jedan od doktrinarnih koncepata KoV SAD, postao je više politički nego vojni koncept, jer se „razlikuje od drugih nivoa rata ne po intenzitetu dejstava nego u razlikama u cilju i metodu angažovanja“.¹⁴ Usvajanjem koncepta „vazdušno-kopnene operacije“ promenjena su, unekoliko i gledišta o operativnom nivou rata, koji je usvojen po ugledu na sovjetsku teoriju i praksu i unet u borbeno pravilo FM 100-5 iz 1982. godine, a određivan je, uglavnom, prema veličini jedinica koje preduzimaju i izvode operacije. Prema novim gledištima, u koja se uklapa i koncept „vazdušno-kopnene operacije“, operativni nivo rata se ne ograničava veličinom jedinica, već se prvenstveno vezuje za ostvarivanje određenog strategijskog cilja, a u reagovanju na regionalne krize strategijski cilj mogu da ostvaruju i jedinice nižeg ranga (divizije, brigade) ili snage posebne namene. Takav slučaj je bio, na primer, sprovođenje operacije „Opravedani cilj“ („Just Cause“), u Panami 1989. godine, u kojoj su učestvovala i ostvarivale strategijski cilj jedinice manje od divizijskog sastava.

Oslonac na savezništva

Vojna strategija SAD, kao globalne sile, još od vremena usvajanja 1948/1949. značajno se oslanja na savezništva, saradnju i zajedničko angažovanje snaga SAD i snaga savezničkih i prijateljskih država. Zbog

¹² John W. Fos, *Building the United States Army for the Twenty-first Century*, „Rusi Journal“, Winter 1991, pp. 13–17.

¹³ *Comments*, „Military Review“, No 4/92, p.1.

¹⁴ Col. K. T. Eddy, *Canadian Forces and Operation Level of War*, „Canadian Defense Quarterly“, April 1992, pp. 18–24.

toga je, na inicijativu SAD, stvoreno nekoliko vojnih saveza i bilateralnih vojnih aranžmana. U posleratnom periodu oružane snage SAD angažovane su u brojnim lokalnim sukobima i regionalnim ratovima. Međutim, prema generalu Fosu, samostalno su izvele samo operaciju „Opravdan cilj“. U svim drugim operacijama snage SAD učestvovala su zajedno sa snagama prijateljskih i savezničkih zemalja. Čak i operacija snaga SAD u Granadi (1986) bila je „zajednička operacija“, u kojoj su učestvovala i snage karipskih zemalja. I nova američka regionalna vojna strategija, koju je proklamovao predsednik Buš, naglašava značaj savezništva. Ona se, u stvari, oslanja na tri „fundamentalna stuba“: vojnom prisustvu SAD na stranim teritorijama, sposobnostima SAD da brzo prebace i „projektuju“ svoje snage na „ugrožena područja“ i spremnosti savezničkih i prijateljskih država da dozvole uključivanje svojih snaga u zajedničke vojne operacije kojima se ostvaruje „zajednički cilj“.

Održavanje vojnog prisustva SAD na stranim teritorijama nije više motivisano prvenstveno potrebama „isturene odbrane“ i sprečavanja mnoguće sovjetske vojne ekspanzije, već pre svega očuvanjem američkog uticaja u svetu kroz razvoj vojne saradnje i učvršćivanje prijateljskih i savezničkih odnosa sa zemljama na čijim se teritorijama nalaze. One ubuduće neće biti čvrsto vezane za uređene položaje i postojeće baze, nego će mnogo više biti spremne za angažovanje i u regionima izvan teritorija vlastitog baziranja, što im omogućava i novostvorena vojno-politička i strategijska situacija.¹⁵ Bušova nova regionalna vojna strategija zahteva od oružanih snaga SAD sposobnost za brzo i efikasno „projektovanje“ vojne sile iz SAD u razne delove sveta, jer se one, verovatno, neće boriti na mestu koje je prethodno određeno u okviru opšteg koncepta o „isturenoj odbrani“. Nova američka regionalna vojna strategija zahteva očuvanje i proširenje savezništva i jačanje kolektivne bezbednosti. Tvorcima te strategije i zahteva koji iz njenih ciljeva proizilaze pošli su od pretpostavke da će u periodu posle „hladnog rata“ postojati veće mogućnosti da se politički, ekonomski i bezbednosni problemi rešavaju pomoću novih ili revitalizovanih međunarodnih organizacija, pre svega Ujedinjenih nacija, te vojnih i drugih regionalnih aranžmana, ali pod vođstvom i rukovodstvom SAD. „Mi više volimo kolektivne odgovore na bezbednosne probleme..., ali takvi odgovori u odsustvu američkog liderstva mogli bi biti neuspešni“, kaže se u jednom izvornom materijalu.

Sjedinjene Američke Države ulažu velike napore da održe vitalnost NATO-a i svoju vodeću ulogu u njemu. Šta više, one nastoje da prošire „nadležnost“ te vojno-političke organizacije u „očuvanju mira i bezbed-

¹⁵ Otklanjanje sovjetske pretnje u Centralnoj Evropi, na primer, omogućilo je da se 7. korpus KoV SAD u SR Nemačkoj u celosti angažuje u ratu u Zalivu. Videti: Peter S. Kindsvatter, *VII Corps in the Gulf War*, „Military Review“, No 1/92, pp. 2–16.

nosti“ na čitavo područje Evrope, Mediterana, Bliskog i Srednjeg Istoka. Dugoročan cilj SAD jeste da se u NATO, posredno ili neposredno, uključe i druge evropske zemlje, posebno bivše članice VU. To je, u stvari, već i učinjeno stvaranjem Severnoatlantskog saveta za saradnju, čime je, praktično, institucionalizovana vojna saradnja između NATO-a i zemalja centralne i istočne Evrope, Rusije, Ukrajine i drugih država novostvorene zajednice država na prostorima bivšeg Sovjetskog Saveza. Time je, istovremeno, stvorena formalna mogućnost za eventualno mešanje NATO-a u unutrašnje i međudržavne odnose tih zemalja.

U nastojanjima da očuvaju vojne saveze i bilateralne vojne aranžmane, SAD nastoje da očuvaju njihovu vitalnost, pre svega, očuvanjem i učvršćenjem njihove političke vrednosti, jer „samo politički koherentni savezi mogu imati i svoju vojnu vrednost“. Oblikovanje „novog svetskog poretka“ bilo oružjem, odvrćanjem ili obuzdavanjem zahteva politički upotrebljive oružane snage“, kaže se u navedenom izvornom materijalu, a upravo sintagma „politički upotrebljive snage“ postaje aktivna kroz odnose unutar NATO-a, gde se traži konsenzus za eventualno angažovanje snaga te vojno-političke organizacije izvan vlastitih granica.

DALJE TENDENCIJE I REALNOST

Poznati američki politikolog i visoki državni funkcioner u ranijim američkim administracijama, Pol Nice, piše: „Više od četrdeset godina, spoljna i vojna politika SAD vođena je s jednim centralnim ciljem – da SAD budu na čelu izgradnje jednog međunarodnog svetskog poretka zasnovanog na liberalnoj ekonomiji i demokratskim institucijama...“¹⁶ Pre toga, maja 1990, predsednik Buš je proklamovao tezu o „novom svetskom poretku“, koji treba da se izgrađuje na navedenim principima i pod rukovodstvom SAD, kao glavnim pobednikom u „hladnom ratu“ i jedinoj preostaloj svetskoj supersili. Administracija predsednika Buša, međutim, procenila je da, bez obzira na ekonomsku i vojnu moć, politički i informativni uticaj, SAD neće moći same efikasno da „kontrolišu“ sve pojave u nemirnom svetu, pa je svoje napore u izgradnji „novog svetskog poretka“ usmerila kroz postojeće međunarodne organizacije i sisteme kolektivne bezbednosti, pre svega Saveta bezbednosti UN i NATO. U tome su postigle, barem na početku (ili u pokušaju) izgradnje tog poretka, zapažene uspehe, što se posebno ispoljilo u pripremama i vođenju rata u Persijskom zalivu i u dosadašnjem toku „vođenja“ jugoslovenske krize.

Sjedinjene Američke Države su se nametnule kao svetski lider i glavni arbitar u rešavanju velikih međunarodnih problema. Uspele su

¹⁶ Paul Nitze, *America – The Honest Broker*, „Foreign Affairs“, Fall 1991, pp. 3–16.

da nametnu svoju volju Savetu bezbednosti UN, da očuvaju vodeću ulogu u NATO-u i da utiču na kretanja na Bliskom i Dalekom istoku. Međutim, ti „uspesi“ su postignuti u specifičnoj međunarodnoj situaciji, u uslovima prelaska od bipolarnog ka multipolarnom svetskom poretku. Te uslove, neposredno nakon „hladnog rata“, raspada VU i Sovjetskog Saveza, pored ostalog, karakterišu: traženje novog mesta i uloge Rusije u svetu; tiho transformisanje Kine i njeno ekonomsko i vojno jačanje; konsolidovanje ujedinjene Nemačke i njena još nedefinisana uloga u Evropi; konstituisanje ekonomske i političke unije zapadnoevropskih država i dalje ekonomsko jačanje i političko buđenje Japana. Svaki od navedenih činilaca, sem japanskog, gotovo je u početnoj fazi svog novog razvoja (konstituisanja), još nije spreman da se konfrontira sa SAD, ali svaki od njih ima potencijalnu moć (možda i volju) za suprotstavljanje sadašnjem načinu odlučivanja i sprovođenja odluka o uređivanju međunarodnih odnosa i izgradnji „novog svetskog poretka“. U sadašnjim uslovima neosporna je superiornost SAD u svim elementima moći značajnim za uticaj na međunarodne odnose. Međutim, ti elementi nisu statični – oni se menjaju (ili pomeraju), a sa njima i centri moći i uticaja. Ekonomska moć SAD, na primer, sistematski je u relativnom opadanju. Početkom šezdesetih godina, SAD učestvovala su sa 38 odsto u formiranju svetskog bruto proizvoda, a trideset godina kasnije (početkom devedesetih godina) to učešće je opalo ispod 20 odsto. Uporedo s opadanjem ekonomske moći verovatno će opadati i politička, pa možda i vojna moć, a time i moć uticaja SAD na međunarodne odnose. Već sada, kada se veoma mnogo govori o jednopolarnom svetu, o SAD kao jedinoj zemlji koja ima moć i uticaj, jasno se naziru tri centra (pola) ekonomske i druge moći: severnoamerički, zapadnoevropski i azijsko-pacifički, a tu su i Rusija i Kina sa nedefinisanim ulogama i stremljenjima. Svaki od navedenih centara može se javiti sa svojim posebnim interesima, koji mogu biti u neskladu, pa čak i u sukobu s interesima druga dva centra. Jer, ni na sadašnjem stepenu razvoja nisu nepoznate teškoće u transatlantskim i transpacifičkim odnosima.

Zapadna Evropa traži svoj politički i vojni identitet i nastoji da se oslobodi američkog liderstva. Pokušava da se vojno organizuje izvan vojne organizacije NATO, u čemu se posebno ističu Francuska i Nemačka, dve vojno najjače zemlje evropskog dela NATO-a. Francuski koncept odbrane značajno se razlikuje od koncepta odbrane NATO-a i SAD, i te razlike se sve više ispoljavaju. Osim toga, Japan je svoju ekonomsku i vojnu moć dugo gradio na odnosima sa SAD. Međutim, ti i takvi odnosi sve više postaju smetnja ekonomskoj ekspanziji i političkom reafirmisanju Japana. O teškoćama u američko-japanskim odnosima već se veoma mnogo piše u štampi dve zemlje. Posebnu pažnju u vezi s tim privukla je knjiga Akio Marita i Šintara Išihara

(prvi biznismen, drugi politolog), izdata pod naslovom *Japan koji može reći ne* (Japan That Can Say No). Knjiga je izdata u godini kada je u SAD obeležavana pedesetogodišnjica napada na Perl Harbor i povodom tridesetogodišnjice američko-japanskog ugovora o vojnoj (odbrambenoj) saradnji, a u njoj se, pored ostalog, traži preispitivanje američko-japanskih vojnih odnosa.¹⁷ Godinu dana kasnije, u proleće 1992, Išihara je izdao drugu knjigu, pod naslovom *Japan koji definitivno može reći ne*, koja je još više uzбудila američku javnost. Kazen fon Volfaren smatra da je kriza u američko-japanskim odnosima u začetku i da će stvarne (prave) teškoće tek nastati, naglašavajući da se „nestvarni američki prilaz Japanu zasniva na proliferaciji iluzija“,¹⁸ a F. Luis kaže da je Japan već signalizovao interes za iznalaženje nove geopolitičke uloge koja bi odgovarala njegovoj ekonomskoj moći.¹⁹

Administracija predsednika Buša, koja je, doduše, već sišla sa scene, u težnji da izgradi „novi svetski poredak“ i održi vodeću ulogu u tome, preuzela je „obaveze“ koje realno prevazilaze mogućnosti jedne zemlje bez obzira na to koliko je velika, ekonomski i vojno snažna, politički i informativno uticajna. Prekomerno angažovanje na spoljno-političkim pitanjima i pitanjima međunarodne bezbednosti, koje je uslovalo veliko opterećenje američke privrede vojnim izdacima, negativno je uticalo na unutrašnji ekonomski i socijalni razvoj Sjedinjenih Država.

Novoizabrani predsednik SAD, Bil Klinton, uočio je te slabosti i najavio prebacivanje težišta na programe unutrašnjeg razvoja. Iz toga neki analitičari izvode zaključak da bi buduća američka administracija mogla da stavi u drugi plan pitanja spoljne politike i uticaja SAD u svetu. Međutim, čini se da se radi samo o izmeni prioriteta. U svom govoru na Univerzitetu Džordžtaun, 1. decembra 1991, Bil Klinton je neodvojivo povezao unutrašnju i spoljnu politiku, naglašavajući: „Ako nismo jaki kod kuće, ne možemo predvoditi svet“. On, kao i njegov prethodnik, najavljuje da će američku spoljnu i vojnu politiku i strategiju graditi na savezništvu, ali smatra da SAD trebaju da prenesu teret međunarodne bezbednosti na širu koaliciju zemalja, „u kojoj će učestvovati i Amerika“. „Mi moramo voditi računa o tome da naši saveznici preuzmu aktivniju ulogu u odbrani svojih regiona“, naglasio je Klinton u tom govoru, založivši se i za proširenje Saveta bezbednosti UN uključivanjem u njegov sastav Nemačke i Japana. Stavovi koje je Bil Klinton zastupao u predizbornoj kampanji ne obavezuju ga kao predsednika i vrhovnog komandanta oružanih snaga SAD. Ipak, upućuju na dva moguća pravca razvoja politike i strategije nove

¹⁷ Yoshiji Nogami, *The Economic Dimensions of Global Security*, „NATO'S Sixteen Nations“, No 6 (Oct. 1990), pp. 29-30.

¹⁸ Kazel von Wolfaren, *The Japan Problem Revisited*, isto, pp. 42-46.

¹⁹ Flora Louis, *Bringing in the East*, „Foreign Affairs“, No 4/90, p. 26.

američke administracije: *prvo*, ubrzan unutrašnji razvoj radi zaustavljanja relativnog zaostajanja SAD u ekonomskom i tehnološkom razvoju u odnosu na Zapadnu Evropu i Daleki istok, što uslovljava dalje smanjenje vojnih izdataka i vojnog prisustva SAD u inostranstvu, i *drugo*, redukovanje obaveza SAD prema spoljnjem svetu i međunarodnoj bezbednosti i smanjenje oslonca na vojnu silu u sprovođenju spoljne politike SAD, uz prenošenje dela tih „obaveza“ na saveznike i regionalne sile.

Prema brojnim pokazateljima, Bil Klinton neće preuzeti i slediti koncept Džordža Buša o „novom svetskom poretku“, koncept koji, u stvari, nije dovoljno jasno definisan i već pokazuje znake neostvarljivosti. Jer, svet je suviše složen da bi se mogao podvesti pod jedan model političkog, ekonomskog i drugog razvoja.